

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА
Економіко-правовий факультет

Кафедра цивільно-правових дисциплін

**БЕЗПЕКА
ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
ТА ОСНОВИ ОХОРОНИ
ПРАЦІ**

(МОДУЛЬ ОСНОВИ ОХОРОНИ ПРАЦІ)

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ (РЕКОМЕНДАЦІЇ)
до вивчення навчальної дисципліни
для студентів денної форми навчання
економіко-правового факультету

Спеціальність: 081 «Право»

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Одеса
Фенікс
2019

УДК 347:37
БЗ9

Розробники:

Байло Олена Володимирівна, к.ю.н., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін;

Потопахіна Ольга Миколаївна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін.

Рецензенти:

Миколенко Олена Миколаївна, д.ю.н., доцент, доцент кримінального права, кримінального процесу та криміналістики;

Клейменова Світлана Миколаївна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін.

Затверджено

рішенням кафедри цивільно-правових дисциплін,
протокол № 10 від 26 квітня 2019 р.

Рекомендовано до друку

Навчально-методичною комісією
економіко-правового факультету,
протокол № 7 від 27 травня 2019 р.

Рекомендовано до друку

Вченою Радою економіко-правового факультету,
протокол № 10 від 29 травня 2019 р.

БЗ9 **Безпека** життєдіяльності та основи охорони праці (модуль основи охорони праці) : метод. вказів. (рекоменд.) до вивч. навч.дисципл. для підгот. бакалаврів (першого рівня вищої освіти) за спеціальністю 081 «Право» денного відділення / [О.В. Байло, О.М. Потопахіна]. – Одеса : Фенікс, 2019. – 66 с.

УДК 347:37

© О.В. Байло, О.М. Потопахіна, 2019

ЗМІСТ

1. Пояснювальна записка	4
2. Система контролю знань	9
3. Тематичний план навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці (модуль основи охорони праці)»	12
4. Зміст лекцій, плани семінарських (практичних) занять, завдання для самостійної роботи студентів та методичні вказівки	
Тема 1. Теоретичні засади охорони праці	13
Тема 2. Правове регулювання охорони праці в Україні	18
Тема 3. Організація охорони праці на підприємстві.	26
Тема 4. Державний нагляд та громадський контроль за дотриманням законодавства про охорону праці.	34
Тема 5. Економічні аспекти охорони праці.	39
Тема 6. Основи фізіології, гігієни праці та виробничої санітарії	42
Тема 7. Основи техніки безпеки	46
5. Завдання для самостійної роботи студента	53
6. Питання до заліку з навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці» (модуль основи охорони праці)	56
7. Список рекомендованих джерел до вивчення навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці» (модуль основи охорони праці)	60

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Конституція України гарантує право всіх громадян країни на належні, безпечні і здорові умови праці. Забезпечення цієї вимоги Основного Закону нашої країни на підприємствах, в установах та організаціях покладається на роботодавців. Одночасно держава, згідно з Законом України «Про охорону праці», залишає за собою функцію нагляду за фактичним дотриманням вимог охорони праці, гігієни, пожежної та радіаційної безпеки. Крім цього, вказаний Закон передбачає також права громадського контролю у цій сфері, які надані профспілковим організаціям та безпосередньо трудовим колективам.

Забезпеченню практичної роботи підприємств у напрямку охорони праці з одного боку і якісному здійсненню наглядової діяльності з іншого, а також встановленню корисного та ефективного зв'язку між підприємствами, установами та органами і організаціями, що наглядають і контролюють, повинна сприяти відповідна підготовка майбутніх фахівців з охорони праці, які безпосередньо беруть участь у цьому процесі.

Навчальна програма дисципліни «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці» (модуль основи охорони праці) розроблена і викладається для студентів економіко-правового факультету на першому курсі денної форми навчання за спеціальністю 081 «Право» (перший (бакалаврський) рівень вищої освіти у першому семестрі).

Планом навчального процесу для вивчення курсу цієї дисципліни відведено 1,5 кредити (45 годин учбових занять). З них на лекції передбачено – 10 годин, на семінарські заняття – 6 годин, на самостійну роботу – 29 годин. Дисципліна вивчається з застосуванням кредитно-модульної системи (КМС) і складається з одного змістовного модуля. Формою контролю є залік.

Предметом вивчення циклу основи охорони праці є фактори виробничого середовища, організаційно-технічні і санітарно-гігієнічні умови, у яких здійснюється трудова діяльність людини, а також система правових заходів щодо виконання правил техніки безпеки, виробничої санітарії та охорони праці.

Міждисциплінарні зв'язки: трудове право, право соціального забезпечення, адміністративне право, конституційне право.

Метою викладання навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці» (модуль основи охорони праці) є формування у майбутніх фахівців з вищою освітою необхідного в їхній подальшій професійній діяльності рівня знань та умінь з правових і організаційних питань охорони праці, гігієни праці, виробничої санітарії, техніки безпеки та пожежної безпеки, визначеного відповідними державними стандартами, а також активної позиції щодо практичної реалізації принципу пріоритетності охорони життя та здоров'я працівників по відношенню до результатів виробничої діяльності.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці» (модуль основи охорони праці) є:

- ознайомлення студентів із загальними поняттями безпеки та гігієни праці, безпеки та ризику, організації охорони праці на підприємстві та особливостями правового регулювання зазначених питань;
- опанування знань, вмінь та навичок вирішувати професійні завдання з обов'язковим урахуванням галузевих вимог щодо забезпечення безпеки персоналу та захисту населення в небезпечних та надзвичайних ситуаціях і формування мотивації щодо посилення особистої відповідальності за забезпечення гарантованого рівня безпеки функціонування об'єктів галузі, матеріальних та культурних ціннос-

тей в межах науково обґрунтованих критеріїв прийнятного ризику;

- сприяння розвитку у студентів самостійності мислення;
- засвоєння студентами юридичної лексики і термінології;
- формування правової культури студентів.

Досконале вивчення навчальної дисципліни дозволить запобігти надзвичайним ситуаціям, зниження рівня техногенно-екологічних ризиків, успішно вирішувати завдання по підвищенню рівня безпеки та гігієни праці для здійснення ефективної професійної діяльності шляхом забезпечення оптимального управління охороною праці на підприємствах, формування у студентів відповідальності за особисту та колективну безпеку і усвідомлення необхідності обов'язкового виконання в повному обсязі всіх заходів гарантування безпеки праці на робочих місцях.

«Безпека життєдіяльності та основи охорони праці» (модуль основи охорони праці) викладається шляхом поєднання аудиторних занять (лекційні, семінарські (практичні) заняття) із самостійною роботою студента. При підготовці до семінарських занять необхідно, керуючись записами, зробленими під час лекції, а також методичними вказівками до кожної теми, опрацювати рекомендовану літературу; знайти та проаналізувати нормативно-правові акти з даної теми, засвоїти їх основні положення.

Самостійна підготовка передбачає написання рефератів, доповідей та повідомлень, аналіз нормативних актів і літературних джерел, огляд бібліографії, виконання практичних завдань, вирішення задач тощо.

Запорукою успішного вивчення дисципліни є систематична перевірка ступеня засвоєння основних положень безпеки життєдіяльності та основ охорон праці, яка може відбуватися у формі опитування, співбесіди, тестування, написання контрольних робіт, вирішення конкретних за-

вдань. Підсумковою формою контролю знань є складання заліку.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних компетентностей:

а) загальних

- ЗК-1. Здатність до абстрактного, логічного та критичного мислення, аналізу і синтезу.
- ЗК-3. Уміння планувати і організовувати свою професійну діяльність.
- ЗК-8. Здатність проведення досліджень, уміння грамотно і точно формулювати та висловлювати свої позиції, належним чином їх обґрунтовувати, брати участь в аргументованій професійній дискусії.
- ЗК-9. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- ЗК-11. Вміння працювати самостійно, проявляти добросовісність, дисциплінованість, пунктуальність та відповідальність, а також працювати у команді колег за фахом.
- ЗК-12. Здатність приймати неупереджені і мотивовані рішення, визначати інтереси і мотиви поведінки інших осіб, примирювати сторони з протилежними інтересами.

б) фахових загальних

- СК-1. Здатність і готовність особи до прийняття правомірного рішення під час здійснення правозастосовної діяльності на основі юридичних фактів та у відповідності до нормативно-правових актів.
- СК-9. Навички реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права.
- СК-18. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності.

в) спеціальних фахових

1. Здатність аналізувати та враховувати положення законодавчих та нормативно-правових актів з охорони праці при виконанні виробничих та управлінських функцій;
2. Уміння проводити заходи з профілактики виробничого травматизму та професійної захворюваності;
3. Здатність до організації діяльності виробничого колективу з обов'язковим урахуванням вимог охорони праці;
4. Управління діями щодо запобігання виникненню нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві;
5. Прогнозувати результати своєї професійної діяльності з урахуванням цілісного підходу до організації охорони праці.

2. СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Навчальна дисципліна «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці (модуль основи охорони праці)» викладається за кредитно-модульною системою організації навчального процесу (КМСОНП).

Зазначена система впроваджується з метою досягнення відповідності стандартам європейської системи освіти, затребування українських освітянських кваліфікацій європейським ринком праці, упровадження стандартизованого додатка до диплома, модель якого розроблено Європейською системою та стимулювання викладачів і студентів вищих навчальних закладів до вдосконалення системи об'єктивної оцінки якості знань, а також адаптації до вимог, визначених Європейською системою залікових кредитів (ECTS).

Модульне навчання сприяє комплексному підходу до розгляду та розв'язання таких завдань: формування змісту навчання, здатного гнучко реагувати на конкретні умови навчання, потреби практики; стимулювання самостійності та відповідальності студентів; забезпечення індивідуалізації навчання щодо темпу, рівня допомоги та диференціації змісту навчання; здійснення якісного процесу навчання, унаслідок якого досконало оволодівають знаннями, навичками та вміннями всі студенти або переважна їх більшість.

Оцінювання знань студентів повинно сприяти реалізації низки завдань, зокрема:

- підвищення мотивації студентів до системного навчання впродовж семестру та навчального року, переорієнтація їх цілей з отримання позитивної оцінки на формування системних, стійких знань, умінь та навичок;
- відповідність переліку, форм, та змісту контрольних заходів вимогам КМСОНП;

- відкритість контролю, яка базується на ознайомленні студентів на початку вивчення дисципліни з переліком, формами та змістом контрольних завдань, критеріями та порядком їх оцінювання;
- подолання елементів суб'єктивізму при оцінюванні знань, що забезпечується виконанням індивідуальних завдань із застосуванням модульної системи оцінювання, іспиту;
- розширення можливостей для всебічного розкриття здібностей студентів, розвитку їх творчого мислення, та підвищення ефективності навчального процесу.

Ця дисципліна вивчається протягом одного семестру та складається з одного змістового модулю (ЗМ). По завершенню курсу студенти складають залік. На залік виносяться вузлові питання, типові і комплексні завдання, що потребують творчої відповіді та вміння синтезувати отримані знання і застосовувати їх при вирішенні практичних завдань.

Оцінювання знань студентів здійснюється шляхом виконання індивідуальних завдань, які включають поточний, підсумковий та семестровий контроль.

Результати контрольних завдань оцінюються за 100-бальною системою.

За результатами оцінювання змістового модуля студентам виставляються бали.

Максимальна кількість балів, що може набрати студент протягом семестру за один змістовий модуль дорівнює 60-ти балам, які додаються до наступних максимально можливих 40 балів (до 20 балів за кожну вірну відповідь усного завдання), що одержуються ним за комплексний підсумковий модуль.

Під час викладання матеріалу лекцій лектор може здійснювати контрольні опитування студентів. Максимальна оцінка, яку студент може отримати за ці опитуван-

ня складає 20 балів, які є складовими комплексного підсумкового модулю.

Орієнтовні форми поточного контролю (ПМК) знань на семінарських заняттях та їх оцінка:

- доповідь (виступ на задану тему) – до 5 балів;
- доповнення доповіді – до 3 балів;
- експрес опитування – до 3 балів;
- самостійна робота – до 4 балів;
- вирішення задач – до 4 балів;
- тестування (з набору суджень вибрати вірні) – до 3 балів;
- доповідь, реферат (змістовна письмова робота на задану тему з аналізом літератури та висновками) – до 5 балів;
- участь у дискусії – до 2 балів.

У випадку відсутності студента на лекції або семінарському занятті він зобов'язаний відпрацювати пропущене заняття через усне опитування у поза аудиторний час (час консультацій викладача) або відпрацювати пропущене заняття шляхом написання реферату на тему, задану викладачем (але не більше половини від загальної кількості лекцій та семінарських занять). Невідпрацьовані заняття вважаються незданими і за них не нараховується оцінка у балах. За 10 днів до початку екзаменаційної сесії викладач припиняє приймати відпрацювання.

Таким чином, за дисципліну студентом може бути отримано максимально 100 балів. У підсумку, оцінені за 100-бальною системою, знання студента відображаються у заліковій книжці.

3. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці (модуль основи охорони праці)»

Назви тем	Кількість годин				
	Денна форма				
	Усього	у тому числі			
		л	п/с	лаб	сп
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Теоретичні та практичні питання забезпечення здорових та безпечних умов праці					
Тема 1. Теоретичні засади охорони праці	7	2	2		3
Тема 2. Правові основи охорони праці.	8	2	2		4
Тема 3. Організація охорони праці на підприємстві	10	4	2		4
Тема 4. Державний нагляд і громадський контроль за дотриманням законодавства про охорону праці	4	2	-		2
Тема 5. Економічні аспекти охорони праці	4	-	-		4
Тема 6. Основи фізіології, гігієни праці та виробничої санітарії.	4	-	-		4
Тема 7 . Основи техніки безпеки.	4	-	-		4
Тема 8. Пожежна безпека	4	-	-		4
<i>Разом за змістовим модулем 1</i>	<i>45</i>	<i>10</i>	<i>6</i>		<i>29</i>
ІНДЗ*					
Усього годин	45	10	6		29

4. ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ, ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ (ПРАКТИЧНИХ) ЗАНЯТЬ, ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ТА МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Тема 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Лекція – 2 години

Сучасний стан охорони праці в Україні. Класифікація шкідливих та небезпечних виробничих чинників. Поняття охорони праці та суміжних понять. Структура, зміст, мета навчальної дисципліни Безпека життєдіяльності та основи охорони праці, зв'язок з іншими загальноосвітніми та спеціальними дисциплінами. Суб'єкти і об'єкти охорони праці. Основні терміни та визначення в галузі охорони праці. Принципи державної політики в галузі охорони праці. Міжнародне співробітництво в галузі охорони праці. Використання світового досвіду організації роботи щодо поліпшення умов і безпеки праці

Форма заняття (практичне заняття) – 2 години

I. РОЗГЛЯД ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ:

1. Охорона праці як інститут трудового права та як навчальна дисципліна. Поняття охорони праці та суміжних понять. Значення охорони праці в роботі підприємства.
2. Суб'єкти і об'єкти охорони праці. Основні терміни та визначення в галузі охорони праці.
3. Структура, зміст, мета навчальної дисципліни Безпека життєдіяльності та основи охорони праці», зв'язок з дисциплінами «Екологічне право України»,

- «Трудове право України», «Адміністративне право України», «Кримінальне право України» іншими загальноосвітніми та спеціальними дисциплінами.
4. Класифікація шкідливих та небезпечних виробничих чинників.
 5. Основні принципи державної політики в галузі охорони праці.
 6. Міжнародне співробітництво в галузі охорони праці.

Для докладнішого розгляду зазначених питань пропонується підготувати реферат за однією із тем:

1. Сучасний стан охорони праці в країнах Європейського Союзу.
2. Соціально-економічне значення охорони праці.
3. Охорона праці як невід'ємна складова соціальної відповідальності

Завдання для самостійної роботи студента – 3 години.

1. Стандарти в галузі охорони праці. Система стандартів безпеки праці (ССБП).
2. Національні стандарти України з охорони праці.
3. Перспективи розвитку охорони праці в умовах ринкової економіки

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Конституція України закріпила право громадян на охорону їх життя і здоров'я в процесі трудової діяльності. Основним об'єктом правового захисту в ній є людина як найвища соціальна цінність, її права і свободи, гарантії їх реалізації. Охорона здоров'я – один з пріоритетних напрямів національної політики. Держава формує політику охорони здоров'я та забезпечує її реалізацію, використовуючи світовий досвід роботи з поліпшення умов і безпеки праці. Гарантування безпечних умов праці, ліквідація про-

фесійних захворювань і виробничого травматизму, усунення шкідливих факторів є однією з головних турбот Української держави.

З метою повного вивчення теми студенту слід ознайомитись із основними положеннями Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», у якому передбачено, що кожна людина має природне невід'ємне і непорушне право на охорону здоров'я та Закону України «Про охорону праці», де визначені суб'єкти охорони праці та основні поняття.

Слід звернути увагу на те, що відповідно до ст. 153 КЗпП України на всіх підприємствах, в установах, організаціях створюються здорові і безпечні умови праці. Законодавство встановлює єдині нормативи з охорони праці на всіх підприємствах незалежно від форми власності і видів їх діяльності.

Метою Загальнодержавної соціальної програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2014-2018 роки є комплексне розв'язання проблем у сфері охорони праці, формування сучасного безпечного та здорового виробничого середовища, мінімізація ризиків виробничого травматизму, професійних захворювань і аварій на виробництві, що сприятиме сталому економічному розвитку та соціальній спрямованості, збереженню і розвитку трудового потенціалу України.

При вивченні питання про поняття охорони праці студенту слід враховувати, що у юридичній літературі поняття охорони праці вживається у двох розуміннях – широкому та вузькому. В широкому значенні термін «охорона праці» вживається для визначення всієї сукупності норм трудового права, спрямованих на всебічну охорону трудових прав громадян, тобто права на працю та її оплату, права на відпочинок, соціальний захист тощо. На підставі розуміння охорони праці у широкому значенні вчені сформулювали принцип охорони праці як один із основних принципів трудового права. І дійсно, трудове право сформувалось як пра-

во охорони праці. По суті воно таким і залишається. Такі вчені, як А. Пашерстник, М. Александров, Я. Кисельов, А. Краснопольський, О. Абрамова, С. Голощاپов, під охороною праці розуміли сукупність усіх норм трудового права, тому що всі вони встановлені в інтересах працівників. На підтримку широкого поняття охорони праці виступав С. Іванов. На його думку, у самій своїй суті трудове право у юридичному аспекті є правом охорони праці в широкому розумінні.

Охороною праці у вузькому розумінні відповідно вважається система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності (ст. 1 Закону України «Про охорону праці»).

Важливо розмежовувати такі поняття як шкідливий виробничий фактор та небезпечний виробничий фактор. Так, шкідливий виробничий фактор – це виробничий фактор, вплив якого може призвести до погіршення стану здоров'я зниження працездатності працівника. Небезпечний виробничий фактор – виробничий фактор, дія якого за певних умов може призвести до травм або іншого раптового погіршення здоров'я працівника. Небезпечні та шкідливі фактори за природою дії поділяються на такі групи: фізичні, хімічні, біологічні та психофізіологічні.

Серед нормативно-правових актів з охорони праці важливе місце посідають державні стандарти України (ДСТУ) та відповідні нормативні акти (правила, норми, інструкції тощо) колишнього Радянського Союзу, які є діючими в Україні на даний час.

В Україні розробляються державні стандарти України (ДСТУ). Стандарти системи безпеки праці ССБП, є комплексом, взаємопов'язаних стандартів, що містять вимоги, норми і правила, які спрямовані на забезпечення безпеки праці, збереження здоров'я і працездатності людини в про-

цесі праці. Діючі стандарти ССБП мають шифр системи (12) і поділяються на 5 груп.

Починаючи з 1972 р. в СРСР була розроблена і впроваджена в дію Система стандартів безпеки праці, а її стандарти складала окрему – 12-у групу Єдиної Державної Системи стандартів СРСР, яка мала назву «Система стандартів безпеки праці» (ССБТ). Відповідно до Угоди про співробітництво в галузі охорони праці, укладеної керівниками урядів держав СНД у грудні 1994 року, ця система продовжує розвиватись та удосконалюватись на міждержавному рівні, а її стандарти надалі визнаються Україною як міждержавні стандарти за узгодженим переліком. Ці стандарти внесені до Реєстру НПАОП окремою групою під рубрикою «Міждержавні стандарти системи стандартів безпеки праці».

Джерела, рекомендовані до вивчення:

1. Державний реєстр міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці. К. : Основа, 1998. 240 с.
2. Жидецький В.Ц. Основи охорони праці : підручник. Львів : УАД, 2006. 336с.
3. Зеркалов Д.В. Охорона праці в галузі: загальні вимоги : навчальний посібник. К.: Основа, 2011. 551 с.
4. Керб Л. П. Основи охорони праці: навчальний посібник. К.: КНЕУ, 2003. 215 с.
5. Міжнародне законодавство про охорону праці, у 3-х томах. К.:Основа, 1997.
6. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону праці». К.: Основа, 1997. 528с.
7. Основи охорони праці: підручник 3-е видання, доповнене та перероблене / К.Н. Ткачук, В.В. Зацарний, Д. В. Зеркалов та ін.; За ред. К.Н. Ткачука. К.: Основа, 2006. 448 с.

8. Охорона праці: навчальний посібний для дистанційного навчання / Зацарний В.В., Сабарно Р.В. К.: Університет «Україна», 2006. 304 с.
9. Прокопенко В.І. Трудове право України: Підручник. Видання друге. Х.: Консум, 2000.
10. Яковлев О.А. Принципи державної політики в галузі охорони праці: погляд правника. *Право та інновації*. 2017. № 2 (18). с. 75-80.

Тема 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Лекція – 2 години

Конституційні гарантії прав працівників на охорону праці, пільги і компенсації за важкі та шкідливі умови праці. Основні положення Закону України «Про охорону праці», Кодексу законів про працю України, Кодексу цивільного захисту, Законів України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та інші. Права громадян на охорону праці при укладанні трудового договору, під час роботи на підприємстві, на роботах з важкими та небезпечними умовами праці. Порядок забезпечення працівників засобами індивідуального та колективного захисту. Охорона праці окремих категорій осіб (неповнолітніх, жінок, осіб зі зниженою працездатністю).

Форма заняття (практичне заняття) – 2 години.

I. РОЗГЛЯД ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ:

1. Основні положення законодавства України про працю (колективний договір, поняття та види, порядок укладання трудового договору, підстави припинення тру-

дового договору, розірвання трудового договору з ініціати-ви працівника та роботодавця, робочий час, час відпочинку тощо).

2. Права громадян на охорону праці при укладанні трудового договору та під час роботи на підприємстві.

3. Право громадян на охорону праці на роботах з важкими та небезпечними умовами праці.

4. Охорона праці жінок, неповнолітніх та осіб із зниженою працездатністю.

II. ПЕРЕВІРКА ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ У ФОРМІ ТЕСТУВАННЯ.

Виберіть правильну відповідь.

1. Закон України «Про охорону праці» дає таке поняття охорони праці:

А. Охорона праці – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці;

Б. Охорона праці – інститут трудового права;

В. Охорона праці – сукупність законодавчих актів з охорони праці;

Г. Охорона праці – це система соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів у взаємодії з правовими нормами, направлених на збереження життя та здоров'я людини в процесі трудової діяльності.

2. Не допускається залучення неповнолітніх до праці:

А. на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці.

Б. в окремих галузях народного господарства;

В. на підприємства недержавної форми власності;

Г. за кордоном.

3. *Державна політика в галузі охорони праці базується на принципах:*

- А. Рівноправності сторін трудового договору.
- Б. Використання економічних методів управління охороною праці, участі держави у фінансуванні заходів щодо охорони праці, залучення добровільних внесків та інших надходжень на ці цілі, отримання яких не суперечить законодавству.
- В. Законності та правопорядку.
- Г. Гласності.

4. *Забороняється застосування праці жінок:*

- А. у нічний час;
- Б. у неробочі дні, у вихідні дні;
- В. на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці
- Г. надурочних робіт.

5. *Гарантії прав громадян на охорону праці:*

- А. право на житло;
- Б. соціальне страхування від нещасних випадків і професійних захворювань;
- В. право на туристичну поїздку;
- Г. право на працю.

Для докладнішого розгляду зазначених питань пропонується підготувати реферат за однією із тем:

1. Правове регулювання охорони праці жінок, неповнолітніх та осіб із зниженою працездатністю за законодавством інших країн (на вибір автора).
2. Охорона праці – основний інститут трудового права ЄС.
3. Рамкова директива 89/391/ЄС «Про введення заходів, що сприяють поліпшенню безпеки та гігієни праці працівників.

Завдання для самостійної роботи студента – 4 години.

1. Основні етапи становлення та розвитку законодавства про охорону праці.
2. Нормативно-правові акти з охорони праці (НПА-ОП): визначення, основні вимоги та ознаки. Структура НПАОП. Реєстр НПАОП.
3. Галузеві програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища.
4. Законодавча основа Євросоюзу з питань охорони праці. Охорона праці – частина соціальної політики ЄС.
5. Директиви ЄС з охорони праці.
6. Трудові норми Міжнародної організації праці. Конвенції та Рекомендації МОП. Основні Конвенції МОП в галузі охорони праці

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ**

При вивченні теми «Правові основи охорони праці в Україні» особливу увагу слід приділити основним нормативно-правовим актам, які визначають гарантії громадянам у сфері праці. Зокрема, положення Конституції України, КЗпП, Закону України «Про охорону праці», де визначено мінімальні стандарти здорових та безпечних умов праці. Оскільки окрім нормативно-правових актів умови праці визначаються трудовим договором, тому необхідно ознайомитись із поняттям трудового договору, умовами його укладання.

Слід враховувати, що єдиного переліку шкідливих і важких умов праці законодавством не передбачено. Водночас нормативна база із цього питання доволі велика (Перелік важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці неповнолітніх; Списки виробництв, робіт, професій, посад і показників, зайнятість в яких дає право на пенсію за віком

на пільгових умовах; Перелік виробництв, цехів, професій і посад із шкідливими умовами праці, робота в яких дає право на скорочену тривалість робочого тижня; Про затвердження списків виробництв, робіт, професій, посад і показників, зайнятість в яких дає право на пенсію за віком на пільгових умовах та інші).

Відповідно до статті 8 Закону України «Про охорону праці» та статті 163 КЗпП на роботах зі шкідливими та небезпечними умовами праці, а також роботах, що пов'язані із забрудненням, або тих, що здійснюються в несприятливих метеорологічних умовах, працівникам видаються безоплатно за встановленими нормами спеціальний одяг, спеціальне взуття та інші засоби індивідуального захисту.

З метою дотримання Директиви Ради Європейського Економічного Співтовариства від 30 листопада 1989 року 89/656/ЄЕС «Про мінімальні вимоги безпеки і охорони здоров'я при використанні працівниками засобів індивідуального захисту на робочому місці» було розроблено та запроваджено Положення про порядок забезпечення працівників спеціальним одягом, спеціальним взуттям та іншими засобами індивідуального захисту.

Для вивчення питання охорони праці жінок, неповнолітніх та осіб із зниженою працездатністю слід детально проаналізувати законодавство щодо кожної групи працівників. Згідно зі ст. 24 Конституції України жінки мають рівні з чоловіками права і свободи. Рівноправність жінок у сфері трудових відносин забезпечується наданням їм рівних з чоловіками можливостей у професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці та здоров'я жінок; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям. З метою фактичного забезпечення рівноправності, з урахуванням особливостей жіночого організму, трудовим

законодавством передбачено спеціальні правила охорони праці жінок, пільги і додаткові гарантії їх трудових прав.

Неповнолітні, тобто особи, котрі не досягли віку 18 років, у трудових правовідносинах прирівнюються у правах до повнолітніх. Нарівні з цим для них встановлено додаткові пільги і гарантії трудових прав.

В інтересах охорони здоров'я неповнолітніх забороняється застосування їх праці на важких роботах і на роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах, забороняється також залучати осіб, молодших 18 років, до підймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми.

Особи зі зниженою працездатністю володіють усією повнотою соціально-економічних, політичних, особистих прав і обов'язків. Згідно із Законом України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21 березня 1991 р. (зі змінами) дискримінація осіб з інвалідністю заборонена і переслідується законом (ст. 1), проте законодавством передбачена низка гарантій для таких осіб з метою забезпечення принципу трудового права – єдності та диференціації умов праці.

Законодавством про працю передбачено й інші гарантії в галузі охорони праці жінок, неповнолітніх і осіб зі зниженою працездатністю.

Щодо міжнародних стандартів охорони праці, то слід відзначити, що досвід провідних підприємств, які вже переглянули свою політику в сферах управління якістю, управління довкіллям, а також в сфері охорони праці відповідно до міжнародних стандартів, свідчить, що це сприяє зростанню рівня управління організацією в цілому, підвищенню компетентності посадових осіб та працівників, зокрема, у питаннях безпеки, зменшення професійних ризиків, зниженню травматизму та професійної захворюваності.

Основний масив конкретних міжнародних стандартів з питань охорони праці міститься в актах МОП. З часу свого існування МОП приділяє значну увагу нормотворчості з

питань охорони праці, зокрема, напрацюванню універсальних міжнародних стандартів з безпеки та гігієни праці. Однією з базових конвенцій МОП у цій сфері є Конвенція № 155 про безпеку та гігієну праці та виробниче середовище, що прийнята 22 червня 1981 року. Проблеми створення безпечних і здорових умов праці, мінімізації негативного впливу виробництва на здоров'я та життя людини постійно перебуває в зоні уваги МОП, про що свідчить активізація її нормотворчої діяльності з цього питання. З переліком активів МОП, що стосуються основ, які сприяють безпеці та гігієні праці можна ознайомитись за посиланням – <http://www.nspp.gov.ua/home/struktura-nspp-8/struktura-nspp-10/33-akti-mizhnarodnoji-organizatsiji-pratsi-z-bezpeki-ta-gigiyeni-pratsi-zagalnij-oglyad>

Джерела, рекомендовані до заняття:

1. Гандзюк М.П. Основи охорони праці: Підручник, 3-е видання. К.: Каравела. 2005. 392 с.
2. Жидецький В.Ц. Основи охорони праці. Підручник. Львів, УАД. 2006. 336с.
3. Зеркалов Д.В. Охорона праці в галузі: загальні вимоги : навчальний посібник. К.: Основа, 2011. 551 с.
4. Кодекс законів про працю: Закон № 322-VIII від 10.12.71. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. додаток до № 50. ст. 375
5. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону праці». К.: Основа. 1997. 528 с.
6. Основи охорони праці: підручник 3-е видання, доповнене та перероблене / К.Н. Ткачук, В.В. Зацарний, Д. В. Зеркалов та ін.; За ред. К.Н. Ткачука. К.: Основа, 2006. 448 с.
7. Охорона праці: навчальний посібник для дистанційного навчання / В.В. Зацарний, Р.В. Сабарно . К.: Університет «Україна», 2006. 304 с.
8. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України № 1105-XIV від 23 вересня

- 1999 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 46-47. ст.403.
9. Про затвердження Загальнодержавної соціальної програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2014-2018 роки: Закон України від 4 квітня 2013 року № 178-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 10. ст.112.
 10. Про затвердження Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах, установах, організаціях, підприємствах, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України: Наказ МОН 18.04.2006 № 304. Дата оновлення: 22.11.2017. URL <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0806-06> (дата звернення: 15.05.2019).
 11. Про затвердження Порядку проведення медичних оглядів працівників певних категорій: Наказ МОЗ України 21.05.2007 № 246. Дата оновлення: 14.02.2012. URL <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0846-07> (дата звернення: 15.05.2019).
 12. Про затвердження Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та Переліку робіт з підвищеною небезпекою: Наказ Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 26.01.2005 № 15. Дата оновлення: 30.01.2017. URL <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0231-05> (дата звернення: 15.05.2019).
 13. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21 березня 1991. *Відомості Верховної Ради України України*. 1991. №21. Ст. 252.
 14. Про охорону праці : Закон України 14 жовтня 1992 року № 2694-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 49. ст. 668
 15. Прокопенко В.І. Трудове право України: Підручник. Видання друге X.: Консум, 2000

16. Хартія основних прав Європейського Союзу : Міжнародний документ від 07.12.2000 р.: URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_524 (дата звернення 01.09.2018р.).

Тема 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Лекція – 4 години

Державне управління охороною праці. Система управління охороною праці на підприємстві: суть, принципи організації та функціонування. Трудова дисципліна. Організація заходів з охорони праці на виробництві. Правовий статус служби охорони праці на підприємстві, спеціаліста з охорони праці, уповноваженого трудового колективу щодо організації заходів з охорони праці на підприємстві. Інструктажі з питань охорони праці. Акти з охорони праці, що діють на підприємстві, їх склад і структура. Розробка та затвердження актів з охорони праці, що діють на підприємстві. Інструкції з охорони праці. Поняття про атестацію робочих місць за умовами праці. Мета, основні завдання та зміст атестації. Організація проведення медичних оглядів.

Форма заняття (семінар) – кількість 2 години

I. РОЗГЛЯД ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ:

1. Державне управління охороною праці. Суть, принципи організації та функціонування системи управління охороною праці на підприємстві.
2. Права та обов'язки роботодавця щодо організації заходів з охорони праці на виробництві. Трудова дисципліна.

3. Правовий статус Служби охорони праці на підприємстві. Кваліфікаційні вимоги та відповідальність спеціалістів Служби охорони праці.
4. Порядок організації медичних оглядів працівників.
5. Інструктаж та навчання з питань охорони праці.

Для докладнішого розгляду зазначених питань пропонується підготувати реферат за однією із тем:

1. Основні причини травматизму і захворювання та заходи їх запобігання на виробництві.
2. Основні причини профзахворювань і професійних отруень на виробництві.
3. Стимулювання охорони праці.

II. ПЕРЕВІРКА ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ У ФОРМІ ТЕСТУВАННЯ.

Виберіть правильну відповідь.

1. *Служба охорони праці створюється:*
 - A. на виробничих і науково-виробничих об'єднаннях (які підпорядковані центральним органам державної виконавчої влади);
 - B. на підприємствах за Законом України «Про підприємства»;
 - B. кооперативних, колективних та інших організацій виробничої сфери діяльності з числом працюючих 50 і більше людей;
 - Г. тільки на підприємствах виробничої сфери діяльності;
 - Д. в об'єднаннях підприємств, створених за галузевим принципом.
2. *Комісія з питань охорони праці є:*
 - A. самостійний структурний підрозділ підприємства;
 - B. виробничо-технічна комісія підприємства;
 - B. громадська організація;
 - Г. постійно діючий консультативно-дорадчий орган підприємства;

- Д. тимчасово діючий консультативний орган підприємства;
 - Є. постійно діючий консультативно-дорадчий орган трудового колективу та роботодавця.
3. *Вступний інструктаж проводиться з:*
- А. усіма працівниками, які щойно прийняті на роботу (постійну або тимчасову) незалежно від їх освіти, стажу роботи за цією професією або посади;
 - Б. працівником, який переводиться з одного цеху до іншого;
 - В. працівником, який буде виконувати нову для нього роботу;
 - Г. відрядженим працівником, який бере безпосередню участь у виробничому процесі на підприємстві;
 - Д. працівниками, які знаходяться у відрядженні на підприємстві і беруть безпосередню участь у виробничому процесі з водіями транспортних засобів, які вперше в'їжджають на територію підприємства
 - Є. учнями, вихованцями та студентами, які прибули на підприємство для проходження виробничої практики;
 - Ж. учнями, вихованцями та студентами в навчально-виховних закладах перед початком трудового і професійного навчання в лабораторіях, майстернях, на полігонах тощо.

Практичне завдання:

Вивчення програми первинного інструктажу на робочому місці (Студенти повинні законспектувати програму первинного інструктажу на робочому місці) .

Вивчення порядку заповнення журналів про проведення інструктажів з охорони праці (Студенти вивчають журнали інструктажів, порядок їх заповнення).

Завдання для самостійної роботи студента – 4 години.

1. Основні завдання діяльності профспілкового органу щодо управління і організації охорони праці на підприємстві.
2. Регулювання питань охорони праці у колективному договорі.
3. Правовий статус Національної ради з питань безпечної життєдіяльності

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ**

Слід зауважити, що в умовах переходу до ринкової економіки командні методи адміністративної системи управління охороною праці з боку вищих органів поступово замінюються на ринкові механізми. Основним чинником поліпшення стану охорони праці на сучасних підприємствах відповідно до вимог нормативних актів дедалі рішучіше виступає економічна зацікавленість самих підприємств. Наслідки нещасних випадків і порушень вимог нормативних актів стали настільки відчутні, що керівництво підприємства зацікавлено в додержанні всіх вимог охорони праці.

Студенти повинні знати, що управління охороною праці на підприємстві є складовою, підсистемою загальної системи управління підприємством, оскільки лише за високого рівня охорони праці може бути забезпечено ефективне виконання завдань, що постають перед підприємством, і досягнення найкращих економічних результатів.

Управління – це сукупність дій, спрямованих на підтримання та поліпшення функціонування об'єкта відповідно до існуючої програми чи мети функціонування. У процесі управління орган управління одержує певну інформацію про стан об'єкта управління та стан навколишнього середовища, в якому він перебуває. На основі цієї інформації ви-

робляється рішення, за яким здійснюється вплив на об'єкт управління.

В узагальненому вигляді процес управління охороною праці повинен передбачати такий алгоритм дій, виконуваних за замкнутим циклом: діагностику (аналіз та оцінку) стану системи; прогнозування виробничого ризику й можливих наслідків; планування запобіжних заходів; прийняття управлінських рішень; організацію виконання; контроль за виконанням, процесом виробництва і діями персоналу діагностики.

Метою управління охороною праці є забезпечення безпеки, збереження здоров'я та працездатності людини під час трудової діяльності. Мета управління може бути досягнута шляхом виконання певних функцій управління. Функція управління – це комплекс взаємозв'язаних видів діяльності, що здійснюються суб'єктом управління при цілеспрямованому впливі на об'єкт управління. Управління охороною праці забезпечує виконання таких функцій:

- організацію й координацію робіт з охорони праці;
- контроль стану охорони праці;
- облік, аналіз та оцінку показників стану умов і безпеки праці;
- планування та фінансування робіт з охорони праці;
- стимулювання забезпечення високого рівня охорони праці.

Державне управління охороною праці здійснюють: Кабінет Міністрів України; спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Для засвоєння студентами знань щодо прав та обов'язків роботодавця щодо організації заходів з охорони праці на виробництві та трудової дисципліни, перш за все, слід ретельно ознайомитись із положеннями КЗпП та Закону

України «Про охорону праці» щодо обсягу прав та обов'язків сторін трудових правовідносин.

Особливу увагу слід приділити правовому статусу Служби охорони праці на підприємстві для цього слід ознайомитись із положеннями Закону України «Про охорону праці» та Типовим положенням про службу охорони праці

Метою будь-якого медичного огляду працівника є визначення стану його здоров'я, зокрема, можливості виконання ним певних трудових обов'язків, своєчасного виявлення гострих чи хронічних професійних захворювань, встановлення у разі необхідності медичних протипоказань щодо здійснення окремих видів робіт, а також попередження виникненню та розповсюдженню інфекційних хвороб. Звісно, далеко не всі працівники повинні проходити медичні обстеження – у чинному законодавстві України чітко визначено категорії працівників, наведено перелік професій, видів діяльності, виробництв і організацій, співробітники яких підлягають обов'язковим медичним оглядам. Одним з ключових нормативно-правових актів, які регулюють питання проходження медичного огляду працівниками є Порядок проведення медичних оглядів працівників певних категорій, який затверджено Наказом МОЗ України 21.05.2007 № 246.

Однією із складових ефективної роботи з профілактики виробничого травматизму є належна підготовка, навчання та підвищення кваліфікації працівників з питань охорони праці. Так, законодавчо визначено, що працівники, під час прийняття на роботу та періодично, повинні проходити на підприємстві інструктаж з питань охорони праці, надання першої медичної допомоги потерпілим від нещасних випадків, а також з правил поведінки та дій при виникненні аварійних ситуацій, пожеж і стихійних лих.

Загальний порядок проведення навчання з питань охорони праці встановлений Законом України «Про охорону праці» (ст. 18. «Навчання з питань охорони праці»).

Виконання вимог Закону України «Про охорону праці» в частині проведення навчання та перевірки знань з питань охорони праці здійснюється відповідно до Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці, затвердженого наказом Держкомітету України з нагляду за охороною праці 26 січня 2005 р. № 15. Студенту слід на підставі аналізу нормативно-правових актів орієнтуватися у різних видах інструктажів та порядку проведення останніх. Так, за характером і часом проведення інструктажі з питань охорони праці поділяються на вступний, первинний, повторний, позаплановий та цільовий.

Стимулювання охорони праці є невід'ємною складовою комплексу заходів з підвищення безпеки праці. Система зовнішнього стимулювання, тобто стимулювання роботодавця з боку держави є закріпленою в Україні на законодавчому рівні. Як правило, до методів стимулювання дотримання нормативних вимог з охорони праці на підприємстві відносять як методи заохочення, так і методи покарання. Студентам необхідно з'ясувати які саме методи стимулювання є ефективними.

Джерела, рекомендовані до заняття:

1. Гандзюк М.П. Основи охорони праці: Підручник, 3-є видання. К.: Каравела. 2005. 392 с.
2. Жидецький В.Ц. Основи охорони праці. Підручник. Львів, УАД. 2006. 336 с.
3. Зеркалов Д.В. Охорона праці в галузі: загальні вимоги : навчальний посібник. К.: Основа, 2011. 551 с.
4. Кодекс законів про працю: Закон № 322-VIII від 10.12.71. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. додаток до № 50. ст. 375
5. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону праці». К.: Основа. 1997. 528 с.

6. Охорона праці: навчальний посібник для дистанційного навчання / Зацарний В.В., Сабарно Р.В. К.: Університет «Україна», 2006. 304 с.
7. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України № 1105-XIV від 23 вересня 1999 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 46-47. ст. 403.
8. Про затвердження Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах, установах, організаціях, підприємствах, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України: затв. Наказом МОН 18.04.2006 № 304. Дата оновлення 22.11.2017. URL <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0806-06> (дата звернення 01.05.2019)
9. Про затвердження Порядку проведення медичних оглядів працівників певних категорій: затв. Наказом МОЗ України 21.05.2007 № 246. Дата оновлення 14.02.2012 URL <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0846-07> (дата звернення 01.05.2019).
10. Про затвердження Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та Переліку робіт з підвищеною небезпекою: затв. Наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 26.01.2005 № 15. Дата оновлення 30.01.2017. URL <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0231-05> (дата звернення 01.05.2019)
11. Про затвердження Типового положення про службу зайнятості: затв. Наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці № 255 від 15.11.2004. Дата оновлення 31.01.2017. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1526-04> (дата звернення 01.05.2019).

12. Про охорону праці : Закон України 14 жовтня 1992 року № 2694-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 49. ст. 668.
13. Про професійні спілки та гарантії їх діяльності: Закон України 15.09.1999 № 1045-ХІV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 45. ст.397.
14. Прокопенко В.І. Трудове право України: Підручник. Видання друге. Х.: Консум, 2000.

Тема 4.
ДЕРЖАВНИЙ НАГЛЯД ТА ГРОМАДСЬКИЙ
КОНТРОЛЬ ЗА ДОТРИМАННЯМ
ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ

Лекція – 2 години

Поняття та основні види нагляду і контролю за додержанням законодавства України про охорону праці. Органи державного нагляду та контролю за додержанням законодавства України про охорону праці, їх правовий статус. Правовий статус державної служби з питань праці. Громадський контроль за дотриманням законодавства про охорону праці. Юридична відповідальність посадових осіб і працівників за порушення законодавства про охорону праці.

Завдання для самостійної роботи студента – 2 години

1. Діяльність контролюючих органів у сфері охорони праці зарубіжних країн.
2. Правовий статус інших органів державної влади, які здійснюють державний нагляд та контроль за дотриманням законодавства про охорону праці.
3. Особливості здійснення заходів державного нагляду та контролю у сфері дотримання законодавства про охорону праці Державною службою з питань праці

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

На шляху до розбудови правової демократичної держави важливим є підсилення уваги щодо реального забезпечення та втілення наданих людині прав і свобод, закріплених Основним Законом країни. Право на працю є одним із найважливіших соціальних прав людини та громадянина, яке включає можливість кожного заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає, або на яку погоджується. Дуже важливу роль стосовно охорони прав людини на працю відіграє саме нагляд і контроль, який здійснюється суб'єктами нагляду й контролю за дотриманням законодавства про працю України.

Факторами, що обумовлюють незадовільний стан охорони праці в теперішній час, є прогалини чинного законодавства щодо встановлення правового статусу суб'єктів та форм нагляду і контролю за дотриманням законодавства про працю України.

Державний нагляд і контроль за дотриманням трудового законодавства є основними функціями демократичної та правової держави. Нагляд і контроль за дотриманням трудового законодавства здійснюються з метою забезпечення законності при реалізації прав, свобод та законних інтересів суб'єктів трудового права. В сучасних умовах значення нагляду та контролю за дотриманням трудового законодавства досить визначальне, адже їх здійснення є однією із умов досягнення в державі високого рівня дотримання прав громадян у галузі праці, їх охорони і захисту. При вивченні цієї теми студентам варто звернути увагу на розмежування понять «нагляд» та «контроль». Нагляд та контроль за дотриманням законодавства у сфері праці є самостійними правовими категоріями, які слід відокремити один від одного закріпленням відповідних окремих наукових понять на законодавчому рівні задля усунення непоро-

зумінь з приводу співвідношення наглядової і контрольної діяльності.

При цьому слід враховувати, що спільність мети нагляду і контролю за дотриманням трудового законодавства вказує на їх взаємозв'язок та доцільність спільного правового регулювання, якщо під таким розуміти єдині нормативно-правові акти з загальних питань здійснення наглядової і контрольної діяльності. Вагомим аспектом ефективної діяльності з нагляду і контролю в досліджуваній сфері є організаційно-правова побудова суб'єктів у цій справі.

Згідно зі ст. 38 Закону України «Про охорону праці» органи державного нагляду за охороною праці не залежать від будь-яких господарських органів, суб'єктів підприємництва, об'єднань громадян, політичних формувань, місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування.

Особливу увагу слід звернути на правовий статус Державної служби з питань праці (Держпраці), а саме на Постанову Кабінету Міністрів України від 11.02.2015 № 96, яким затверджено Положення про Державну службу України з питань праці, де визначено сукупність повноважень, прав та обов'язків Державної служби з питань праці.

Держпраці виконує важливу соціальну функцію, здійснюючи державний нагляд і контроль за дотриманням підприємствами, установами, організаціями та фізичними особами, які використовують найману працю, законодавства про працю та загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Така діяльність спрямована, перш за все, на мінімізацію рівня травматизму та нещасних випадків на підприємствах, установах, організаціях.

Відповідно до Закону України «Про охорону праці» (ст. 41) громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці здійснюють: трудові колективи через обраних ними уповноважених; професійні спілки – в особі своїх виборчих органів і представників.

Професійні спілки здійснюють громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці, створенням безпечних і нешкідливих умов праці, належних виробничих та санітарно-побутових умов, забезпеченням працівників спецодягом, спецвзуттям, іншими засобами індивідуального та колективного захисту. Головним завданням представників профспілок з питань охорони праці є захист прав та інтересів членів своєї профспілки (профспілок) у цій сфері трудових відносин, надання їм практичної допомоги у вирішенні відповідних питань.

Уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці обираються на підприємствах, де немає професійної спілки, для здійснення громадського контролю за додержанням законодавства про охорону праці.

Відповідальність за порушення законодавства України про охорону праці – Закон України «Про охорону праці» за порушення законодавчих і інших нормативних актів про охорону праці передбачає: дисциплінарну, адміністративну, матеріальну, кримінальну відповідальність.

Джерела рекомендовані до заняття

1. Демидко В.О. Правове регулювання права на здорові та безпечні умови праці: проблеми та напрями удосконалення. *Наше право*. 2013. № 10. с. 119-124
2. Жидецький В.Ц. Основи охорони праці: підручник. Л.: Афіша, 2000. 350 с.
3. Зеркалов Д. В. Наукові основи охорони праці: Монографія. К.: Основа. 2015. 934 с.
4. Ізуїта П. О. Основні напрями удосконалення правового регулювання охорони праці в умовах ринкової економіки. *Юридичний вісник Причорномор'я*. 2011. № 1(1) С. 255–267.
5. Кодекс законів про працю України: Закон № 322-VIII від 10.12.71 *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. додаток до № 50. ст. 375.

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон УРСР 07.12.1984 № 8073-Х від 07.12.84 р. зі змінами та доповненнями. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984 р., № 51, стаття 1122.

7. Кодекс цивільного захисту України: Закон України № 5403-VI від 02.10.2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013, № 34-35, ст. 458.

8. Козак З. Проблеми нормативно-правового забезпечення діяльності уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2010. Випуск 51. С. 238-246.

9. Положення про Державну службу України з питань праці: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2015 № 96. *Урядовий кур'єр*. 2015 17.бер.(№ 48).

10. Про охорону праці : Закон України 14 жовтня 1992 року № 2694-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 49, ст. 668.

11. Про професійні спілки та гарантії їх діяльності: Закон України 15.09.1999 № 1045-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 45, ст.397.

12. Типове положення про діяльність уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці: затв. Наказом Держкому України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду 21.03.2007 р., № 56. *Офіційний вісник України*. 2007. № 27. Ст. 1095.

13. Типове положення про представників профспілок з питань охорони праці: затв. пост. № П-5-13 Президії ФПУ від 17.09.2003 р. Дата оновлення 17.09.2003 URL http://profspilka.kiev.ua/soc-zahust/ohorona_praci/docs_ohorona/1392-11-tipove-polozhennya-pro-predstavnikv-profsplok-z-pitan-ohoroni-prac.html (дата звернення: 15.05.2019).

Тема 5.

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Завдання для самостійної роботи студента – 4 години.

1. Економічне значення та економічні проблеми охорони праці.
2. Економічні методи управління охороною праці.
3. Оцінка затрат на охорону праці. Фінансування охорони праці.
4. Фонд соціального страхування.
5. Загальна оцінка соціальної та соціально-економічної ефективності охорони праці.
6. Визначення ефективності заходів і засобів профілактики виробничого травматизму і професійної захворюваності.
7. Техніко-економічна оцінка впливу шкідливих виробничих факторів на ефективність праці.
8. Європейська модель економічного стимулювання охорони праці.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Економічне значення охорони праці визначається ефективністю заходів з покращення умов і підвищення безпеки праці та є економічним виразом соціальної значущості охорони праці.

Економічне значення охорони праці оцінюється за результатами, отриманими при зміні соціальних показників шляхом впровадження заходів з покращення умов праці: підвищення продуктивності праці; зниження непродуктивних витрат часу і праці; збільшення фонду робочого часу; зниження витрат, пов'язаних з плинністю кадрів через умови праці, тощо.

Для вирішення проблем охорони праці на практиці застосовуються різноманітні механізми, серед яких суттєве місце займають економічні методи.

Економічні методи спрямовані на створення умов, які мають стимулювати діяльність підприємств і організацій щодо досягнення визначених цілей охорони праці з урахуванням потреб та інтересів окремих працівників, трудових колективів, менеджерів та власників підприємств. На відміну від правових та адміністративних методів управління, які регламентують виконання тих чи інших вимог охорони праці, але для ефективного застосування потребують жорсткого контролю за їх виконанням, економічні методи більш ліберальні, базуються не на страху покарання, а на економічних вигодах того, до кого вони застосовуються. Тобто, економічні методи управління охороною праці – це інструмент, за допомогою якого держава, як гарант прав найманих працівників, із використанням НПАОП та спеціально створених інституцій формує такі умови господарювання для роботодавців (власників), що їм стає вигідніше спрямовувати ресурси на попередження травматизму, професійної захворюваності та поліпшення стану умов і охорони праці ніж на компенсації потерпілим та ліквідацію інших наслідків неналежного стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища.

Витрати, пов'язані з охороною праці, складаються з наступних: витрати, пов'язані з відшкодуванням потерпілим внаслідок травм і професійних захворювань; пільги та компенсації за важку роботу та роботу в шкідливих умовах; витрати на профілактику травматизму та захворювань; витрати на ліквідацію наслідків аварій та нещасних випадків; штрафи та інші відшкодування. Розглядаючи витрати з охорони праці, слід зазначити, що вони також поділяються на:

- доцільні витрати, спрямовані на збереження здоров'я працівників, раціональне витрачання життєвих сил на відновлення працездатності;
- частково доцільні витрати, які включають видатки за пільгами і компенсаціями за несприятливі умови;

- недоцільні витрати, які обумовлюють підвищення собівартості продукції, зниження її обсягу тощо.

Відповідно до ст. 19 Закону України «Про охорону праці» фінансування заходів з охорони праці на підприємстві здійснюється роботодавцем.

Досвід розвинутих країн показує, що більшість існуючих нині систем базується на прецедентах, тобто на інформації про нещасні випадки, що спричиняють виплату компенсації. На сьогодні Європейський фонд поліпшення умов життя і праці пропонує інноваційну модель, що містить ряд економічних стимулів, здатних позитивно впливати на поліпшення виробничого середовища. Запропонована модель акцентує увагу на ідентифікації майбутніх ризиків, так само як і на існуючих, а також на визначенні зусиль щодо їх зниження.

Основними елементами цієї моделі є: зменшення страхового внеску в системі обов'язкового соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, особливо завдяки зусиллям зі зниження ризиків порівняно з рівнями, встановленими нормативними актами; встановлення повно розмірного внеску залежно від максимального сукупного ризику (більшість систем страхування розраховує внесок за середнім ризиком); можливість для компаній одержувати бонуси через вжиття заходів різного характеру щодо поліпшення виробничого середовища; фінансування консультацій з попередження травматизму на малих і середніх підприємствах; допомога з інвестиціями (наприклад, під час підписання контракту про значні капітальні вкладення в поліпшення умов та підвищення безпеки праці на робочих місцях); видача ярликів (за типом знаків якості продукції) для робочих місць, на яких досягнуто високого рівня умов праці, що може бути корисним у створенні надійного іміджу компанії на ринку.

Джерела, рекомендовані до заняття

1. Генкин Б.М. Экономика и социология труда: Учеб. для вузов. М.: Издат. группа «НОРМА-ИНФРА-М». 1998. 384 с.
2. Жидецький В.Ц. Основи охорони праці: підручник. Л.: Афіша, 2000. 350 с.
3. Зеркалов Д. В. Наукові основи охорони праці: Монографія. К.: Основа. 2015. 934 с.
4. Киселев И.Я. Сравнительное и международное трудовое право: учебник для вузов. М.: Дело.1999. 728 с.
5. Кодекс законів про працю України: Закон № 322-VIII від 10.12.71 *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. додаток до № 50. ст. 375.
6. Охорона праці: Навч. посіб. за ред. проф. З.М. Яремка. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010.
7. Про охорону праці: Закон України 14 жовтня 1992 року № 2694-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 49. ст. 668 .
8. Прокопенко В.І. Трудове право України: Підручник. Видання друге X.: Консум, 2000.
9. Экономика труда и социально-трудовые отношения / под ред. Г.Г.Меликьяна, Р.П. Колосовой. М.: Изд-во МГУ: Изд-во ЧеРо. 1996. 623 с.

Тема 6.

ОСНОВИ ФІЗІОЛОГІЇ, ГІГІЄНИ ПРАЦІ ТА ВИРОБНИЧОЇ САНІТАРІЇ

Завдання для самостійної роботи студента – 4 години.

1. Загальні положення Закону України «Про забезпечення санітарного благополуччя населення» (основні його вимоги, щодо організації розміщення виробництва та створення умов праці, що відповідають санітарним вимогам).

2. Вплив характеру праці, санітарних особливостей виробничих процесів, обладнання, перероблюваної сировини проміжного та кінцевого продукту, санітарних умов праці в цілому на функціонування організму та його окремих систем. Роль центральної нервової системи в трудовій діяльності людини, втома.
3. Поняття «виробнича санітарія» та значення.
4. Фактори, що визначають санітарно-гігієнічні умови праці. Повітря робочої зони. Вентиляція виробничих приміщень. Освітлення виробничих приміщень. Вібрація. Шум, ультразвук та інфразвук. Іонізуючі випромінювання. Електромагнітні поля та електромагнітні випромінювання радіочастотного діапазону.
5. Загальні санітарно-гігієнічні вимоги до розміщення підприємств, до виробничих та допоміжних приміщень.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Фізіологія праці – це галузь фізіології, що вивчає зміни стану організму людини в процесі різних форм трудової діяльності та розробляє найбільш сприятливі режими праці і відпочинку. В основі діяльності людини лежать фізіологічні і біохімічні процеси, що протікають в організмі, і, насамперед, у корі головного мозку. Вивчення трудової діяльності передбачає визначення фізіологічного змісту праці (фізичне навантаження; нервова й емоційна напруженість; ритм, темп і монотонність роботи, обсяги інформації, що отримується і переробляється). Ці дані дозволяють визначити навантаження на організм під час роботи і розробити раціональні режими праці та відпочинку, раціональну організацію робочого місця, провести професійний відбір і таким чином забезпечити оптимальну працездатність людини на протязі тривалого часу.

Гігієна – це галузь медицини, яка вивчає вплив умов життя на здоров'я людини і розробляє заходи профілактики захворювань, забезпечення оптимальних умов існування, збереження здоров'я та продовження життя. Гігієна праці це підгалузь загальної гігієни, яка вивчає вплив виробничого середовища на функціонування організму людини і його окремих систем. Організм людини формувався в умовах реального природного середовища. Основними чинниками цього середовища є мікроклімат, склад повітря, електромагнітний, радіаційний і акустичний фон, тощо. Техногенна діяльність людини, залежно від умов реалізації, особливостей технологічних процесів, може супроводжуватись суттєвим відхиленням параметрів виробничого середовища від їх природного значення, бажаного для забезпечення нормального функціонування організму людини. Результатом відхилення чинників виробничого середовища від природних фізіологічних норм для людини, залежно від ступеня цього відхилення, можуть бути різного характеру порушення функціонування окремих систем організму, або організму і цілому – часткові або повні, тимчасові чи постійні.

У системі законодавства щодо гігієни праці ключове місце посідає Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення». Студенту слід детально вивчити положення, що мають пряме відношення до захисту здоров'я працівників, які найбільш повно висвітлені в ст. 7 «Обов'язки підприємств, установ та організацій». Ця стаття передбачає розробку та здійснення адміністрацією підприємств санітарних та протиепідемічних заходів; здійснення в необхідних випадках лабораторного контролю за дотриманням вимог санітарних норм стосовно рівнів шкідливих чинників виробничого середовища; інформування органів та установ державної санепідеміологічної служби при надзвичайній події та ситуації, що становлять небезпеку для здоров'я населення; відшкодування в установленому порядку працівникам і громадянам збит-

ків, яких завдано їх здоров'ю в результаті порушення санітарного законодавства.

Виробнича санітарія – це система організаційних, гігієнічних, санітарно-технічних заходів та засобів запобігання впливу шкідливих виробничих чинників на працівників.

З метою дотримання умов санітарії на виробництві розробляються гігієнічні вимоги до виробничих процесів і устаткування, санітарні норми і правила, заходи особистої гігієни, пропозиції з наукової організації праці і відпочинку. Усі ці вимоги забезпечують створення на підприємствах умов, які сприяють усуненню шкідливих виробничих чинників попередженню професійних захворювань, збереженню здоров'я працівників, підвищенню продуктивності праці.

Джерела, рекомендовані до заняття:

1. Виробнича санітарія: навч. посіб. / К.Н.Ткачук, С.Ф. Зацарний, К.К. Ткачук. К: НТУУ «КПІ». 2009. 323 с.
2. Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу. *Охорона праці*. 1998 № 6. С. 29-44.
3. Загальна гігієна: підручник / Є.Г.Гончарук, Ю.І.Кундієв, В.Г.Бардов та ін.; / За редакцією Є.Г.Гончарука. К. : Вища школа. 1995. 552 с.
4. Кодекс законів про працю України: Закон № 322-VIII від 10.12.71 *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. додаток до № 50. ст. 375
5. Кодекс цивільного захисту України: Закон України № 5403-VI від 02.10.2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34-35. ст.458.
6. Основи охорони праці: Навч. посіб. / Воронов І.О., Коваленко І.Д., Афанасьєв П.В., Булгач Т.В. К.: Генеза. 2004. С.74–78.

7. Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення: Закон України № 4004-ХІІ від 24.02.94 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994 р. № 27. стаття 218.
8. Про охорону праці: Закон України 14 жовтня 1992 року № 2694-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 49. ст. 668.

Тема 7

ОСНОВИ ТЕХНІКИ БЕЗПЕКИ

Завдання для самостійної роботи студента – 2 години.

1. Поняття і завдання техніки безпеки.
2. Технічний прогрес та безпека праці.
3. Система стандартів безпеки праці.
4. Професійний добір працівників як складова комплексу профілактичних заходів щодо забезпечення безпеки праці.
5. Основні заходи по запобіганню травматизму та професійним захворюванням.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Розглядаючи тему, слід знати сутність поняття техніки безпеки, яке визначається як система організаційних і технічних засобів, що запобігають впливу на працівників небезпечних виробничих факторів. У сучасних умовах нестабільності виробництва, спрацьованості основних фондів поряд із забезпеченням безпечного стану устаткування та виробничого середовища особлива увага з боку керівництва підприємства та його підрозділів повинна приділятися підвищенню надійності людського фактора. Слід не лише підносити якість навчання та інструктажу персоналу з питань охорони праці, а й проводити повсякденну виховну роботу

щодо формування у працівників усвідомлення необхідності безпеки в усіх їхніх діях.

Науково-технічний прогрес відбувається шляхом створення і впровадження принципово нових засобів праці, матеріалів і технічних процесів, що переважають за своїми техніко-економічними показниками попередньо створені, а також заміною в широких масштабах ручної праці машинами.

В більшості галузей промисловості науково-технічний прогрес викликає поліпшення умов праці, ліквідацію на багатьох підприємствах важкої ручної праці, запровадження нових ефективних засобів захисту на підприємстві. Інтенсивно розвивається інженерна психологія, що вивчає зв'язки конструкцій пультів управління важливими народногосподарськими об'єктами з особливостями сприйняття і переробки інформації операторами.

Разом з тим, недостатнє використання можливостей науково-технічного прогресу, відсутність раціонального управління ним призводить у ряді випадків до погіршення умов праці.

Застосування досягнень науки і техніки в промисловості, виробництві, за рахунок механізації, електрофікації та автоматизації виробничих процесів, застосування програмних пристроїв, рахунково-вирішувачих і електронно-обчислювальних машин, автоматизованих систем управління (АСУ) змінюють умови і характер праці людини. Все це незворотно тягне за собою комплекс проблем у взаємовідносинах людини й техніки.

Існує ряд проблем при використанні результатів науково-технічного прогресу. Насамперед потрібні висококваліфіковані працівники з необхідними знаннями. Сучасне виробництво потребує все більше кваліфікованої робочої сили. Навчання робітника стає все більше складним, довготривалим і дорогим. Отже, неабиякої ваги набуває підвищення рівня безпеки праці.

Слід знати, чому необхідно постійно підвищувати рівень безпеки праці.

Слід зауважити, що на підприємствах, де ведеться посилена робота зі створення умов безпечної праці й дотримання правил техніки безпеки, серйозних аварій і нещасних випадків трапляється небагато (мають місце переважно легкі травми). Таким чином, досвід багатьох підприємств підтверджує слушність думки про економічність добре налаштованої системи безпеки праці.

Загальні вимоги і норми безпеки за видами небезпечних та шкідливих виробничих факторів встановлюють стандарти безпеки праці, які забезпечують нормативну базу управління умовами праці.

Неабияке значення має професійний добір працівників.

Здійснення професійного добору працівників передбачене ст. 19 Закону «Про охорону праці» і спрямоване на реалізацію одного з найважливіших принципів державної політики в галузі охорони праці – пріоритету життя та здоров'я людей відносно результатів виробничої діяльності. Професійний добір працівників як складова комплексу профілактичних заходів щодо забезпечення безпеки праці.

Основні заходи по запобіганню травматизму передбачені: в системі нормативно-технічної документації з безпеки праці; в організації навчання і забезпечення працюючих безпечними засобами захисту; в прогнозуванні виробничого травматизму; раціональному плануванні коштів і визначенні економічної ефективності від запланованих заходів. Всі заходи по запобіганню виробничому травматизму можна поділити на організаційні та технічні. Для аналізу і профілактики травматизму важливе значення має класифікація причин. При цьому необхідно враховувати комплекс факторів, що визначають безпечні та нешкідливі умови праці на виробництві.

При встановленні причин нещасного випадку зазначаються і кодуються три групи причин відповідно до класифікатора: технічні, організаційні (що залежать від рівня

організації праці на виробництві та діяльності самої людини), психофізіологічні (пов'язані з несприятливою особливістю людського фактора; невідповідність анатомо-фізіологічних і психологічних особливостей організму людини умовам праці).

Джерела, рекомендовані до заняття:

1. Жидецький В.Ц. Основи охорони праці: підручник. Л.: Афіша, 2000. 350 с.
2. Зеркалов Д. В. Наукові основи охорони праці: Монографія. К.: «Основа». 2015. 934 с.
3. Кодекс законів про працю України: Закон № 322-VIII від 10.12.71 *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. додаток до № 50. ст. 375
4. Кодекс цивільного захисту України: Закон України № 5403-VI від 02.10.2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34-35. ст.458.
5. Основи охорони праці: Навч. посіб. / Воронов І.О., Коваленко І.Д., Афанасьєв П.В.,Булгач Т.В. К.: Генеза. 2004. С.74–78.
6. Про охорону праці : Закон України 14 жовтня 1992 року № 2694-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 49. ст.668

Тема 8.

ПОЖЕЖНА БЕЗПЕКА

Завдання для самостійної роботи студента – 4 години.

1. Основні поняття та значення пожежної безпеки.
2. Основні нормативні документи в галузі пожежної безпеки.
3. Небезпечні та шкідливі фактори, пов'язані з пожежами.
4. Основні причини пожеж. Статистика та динаміка пожеж в Україні.

5. Теоретичні основи горіння. Різновиди горіння.
6. Система попередження пожеж. Порядок сумісного зберігання речовин та матеріалів.
7. Система протипожежного захисту.
8. Пожежна безпека будівель та споруд. Евакуація людей з будівель та приміщень.
9. Загальні принципи організації пожежної безпеки.
10. Державний пожежний нагляд. Завдання та види пожежної охорони.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Пожежна безпека об'єкта – стан об'єкта, за якого з регламентованою імовірністю виключається можливість виникнення і розвитку пожежі та впливу на людей її небезпечних факторів, а також забезпечується захист матеріальних цінностей.

Основними напрямками забезпечення пожежної безпеки є усунення умов виникнення пожежі та мінімізація її наслідків. Об'єкти повинні мати системи пожежної безпеки, спрямовані на запобігання пожежі, дії на людей та матеріальні цінності небезпечних факторів пожежі, в тому числі їх вторинних проявів.

Системи пожежної безпеки – це комплекс організаційних заходів і технічних засобів, спрямованих на запобігання пожежі та збитків від неї.

Системи пожежної безпеки мають запобігти виникненню пожежі і впливу на людей небезпечних факторів пожежі на необхідному рівні.

Метою пожежної безпеки об'єкта є попередження виникнення пожежі на визначеному чинними нормативами рівні, а у випадку виникнення пожежі – обмеження її розповсюдження, своєчасне виявлення, гасіння пожежі, захист людей і матеріальних цінностей.

Основними вихідними даними при розробці комплексу технічних і організаційних рішень щодо забезпечення потрібного рівня пожежної безпеки в кожному конкретному випадку є чинна законодавча і нормативно-технічна база з питань пожежної безпеки, вибухопожежонебезпечні властивості матеріалів і речовин, що застосовуються у виробничому циклі, кількість вибухопожежонебезпечних матеріалів і речовин і особливості виробництва.

Забезпечення пожежної безпеки – невід’ємна частина державної діяльності щодо охорони життя та здоров’я людей, національного багатства і навколишнього природного середовища. Правовою основою діяльності в галузі пожежної безпеки є Конституція, Кодекс цивільного захисту та інші закони України, постанови Верховної Ради України, укази і розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; рішення органів державної виконавчої влади, місцевого та регіонального самоврядування, прийняті в межах їх компетенції.

Джерела, рекомендовані до заняття

1. Про охорону праці: Закон України 14 жовтня 1992 року № 2694-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 49. ст. 668.
2. Кодекс цивільного захисту України: Закон України № 5403-VI від 02.10.2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34-35. ст.458.
3. Основи охорони праці: Навч. посіб. / Воронов І.О., Коваленко І.Д., Афанасьєв П.В., Булгач Т.В. К.: Генеза. 2004. С. 74–78.
4. Жидецький В.Ц. Основи охорони праці: підручник. Л.: Афіша, 2000. 350 с.
5. Зеркалов Д. В. Наукові основи охорони праці: Монографія. К.: Основа. 2015. 934 с.
6. Кодекс законів про працю України: Закон № 322-VIII від 10.12.71 *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. додаток до № 50. ст. 375

7. Про затвердження Правил пожежної безпеки в Україні: Наказ Міністерства внутрішніх справ 30.12.2014 № 1417. *Офіційний вісник України* 2015 р., № 26, стор. 91, стаття 767.
8. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України 18.01.2001 № 2245-III. *Офіційний вісник України* 2001 р., № 7, стор. 96, стаття 268.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

1. Стандарти в галузі охорони праці.
2. Система стандартів безпеки праці (ССБП).
3. Міждержавні стандарти ССБП.
4. Національні стандарти України з охорони праці.
5. Основні етапи становлення та розвитку законодавства про охорону праці..
6. Нормативно-правові акти з охорони праці (НПА-ОП): визначення, основні вимоги та ознаки.
7. Структура НПАОП. Реєстр НПАОП.
8. Основні завдання діяльності профспілкового органу щодо управління і організації охорони праці на підприємстві.
9. Регулювання питань охорони праці у колективному договорі.
10. Діяльність контролюючих органів у сфері охорони праці зарубіжних країн.
11. Правовий статус інших органів, які здійснюють державний нагляд та контроль за дотриманням законодавства про охорону праці.
12. Економічне значення та економічні проблеми охорони праці.
13. Економічні методи управління охороною праці.
14. Оцінка затрат на охорону праці. Фінансування охорони праці.
15. Фонд соціального страхування.
16. Стимулювання охорони праці та заохочення працівників до створення безпечних і здорових умов праці.
17. Загальна оцінка соціальної та соціально-економічної ефективності охорони праці.
18. Визначення ефективності заходів і засобів профілактики виробничого травматизму і професійної захворюваності.

19. Техніко-економічна оцінка впливу шкідливих виробничих факторів на ефективність праці.
20. Європейська модель економічного стимулювання охорони праці.
21. Загальні положення Закону України «Про забезпечення санітарного благополуччя населення» (основні його вимоги, щодо організації розміщення виробництва та створення умов праці, що відповідають санітарним вимогам).
22. Вплив характеру праці, санітарних особливостей виробничих процесів, обладнання, перероблюваної сировини проміжного та кінцевого продукту, санітарних умов праці в цілому на функціонування організму та його окремих систем. Роль центральної нервової системи в трудовій діяльності людини, втома.
23. Поняття «виробнича санітарія» та значення.
24. Фактори, що визначають санітарно-гігієнічні умови праці. Повітря робочої зони. Вентиляція виробничих приміщень. Освітлення виробничих приміщень. Вібрація. Шум, ультразвук та інфразвук. Іонізуючі випромінювання. Електромагнітні поля та електромагнітні випромінювання радіочастотного діапазону.
25. Загальні санітарно-гігієнічні вимоги до розміщення підприємств, до виробничих та допоміжних приміщень.
26. Поняття і завдання техніки безпеки.
27. Технічний прогрес та безпека праці.
28. Система стандартів безпеки праці.
29. Професійний добір працівників як складова комплексу профілактичних заходів щодо забезпечення безпеки праці.
30. Основні заходи по запобіганню травматизму та професійним захворюванням.
31. Основні поняття та значення пожежної безпеки.

32. Основні нормативні документи в галузі пожежної безпеки.
33. Небезпечні та шкідливі фактори, пов'язані з пожежами.
34. Основні причини пожеж. Статистика та динаміка пожеж в Україні.
35. Теоретичні основи горіння. Різновиди горіння.
36. Система попередження пожеж. Порядок сумісного зберігання речовин та матеріалів.
37. Система протипожежного захисту.
38. Пожежна безпека будівель та споруд. Евакуація людей з будівель та приміщень.
39. Загальні принципи організації пожежної безпеки.
40. Державний пожежний нагляд. Завдання та види пожежної охорони.

6. ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Безпека життєдіяльності та основи охорони праці» (модуль основи охорони праці)

1. Сучасний стан охорони праці в Україні.
2. Класифікація шкідливих та небезпечних виробничих чинників.
3. Поняття охорони праці та суміжних понять.
4. Структура, зміст, мета навчальної дисципліни Безпека життєдіяльності та основи охорони праці, зв'язок з іншими загальноосвітніми та спеціальними дисциплінами.
5. Суб'єкти і об'єкти охорони праці.
6. Принципи державної політики в галузі охорони праці.
7. Міжнародне співробітництво в галузі охорони праці.
8. Використання світового досвіду організації роботи щодо поліпшення умов і безпеки праці
9. Конституційні гарантії прав працівників на охорону праці, пільги і компенсації за важкі та шкідливі умови праці.
10. Основні положення Закону України «Про охорону праці»
11. Основні положення Кодексу законів про працю України щодо правового регулювання охорони праці
12. Основні положення Законів України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та інших щодо правового регулювання охорони праці.
13. Права громадян на охорону праці при укладанні трудового договору, під час роботи на підприємстві,

- на роботах з важкими та небезпечними умовами праці.
14. Порядок забезпечення працівників засобами індивідуального та колективного захисту.
 15. Охорона праці неповнолітніх
 16. Охорона праці жінок
 17. Охорона праці осіб зі зниженою працездатністю
 18. Державне управління охороною праці.
 19. Система управління охороною праці на підприємстві: суть, принципи організації та функціонування.
 20. Трудова дисципліна.
 21. Організація заходів з охорони праці на виробництві.
 22. Правовий статус служби охорони праці на підприємстві, спеціаліста з охорони праці, уповноваженого трудового колективу щодо організації заходів з охорони праці на підприємстві.
 23. Інструктажі з питань охорони праці.
 24. Акти з охорони праці, що діють на підприємстві, їх склад і структура. Інструкції з охорони праці.
 25. Поняття про атестацію робочих місць за умовами праці. Мета, основні завдання та зміст атестації.
 26. Організація проведення медичних оглядів.
 27. Поняття та основні види нагляду і контролю за додержанням законодавства України про охорону праці.
 28. Органи державного нагляду та контролю за додержанням законодавства України про охорону праці, їх правовий статус.
 29. Правовий статус державної служби з питань праці.
 30. Громадський контроль за дотриманням законодавства про охорону праці.
 31. Юридична відповідальність посадових осіб підприємства за порушення законодавства про охорону праці.
 32. Юридична відповідальність працівників за порушення законодавства про охорону праці

33. Економічне значення та економічні проблеми охорони праці.
34. Економічні методи управління охороною праці.
35. Оцінка затрат на охорону праці. Фінансування охорони праці.
36. Фонд соціального страхування.
37. Загальна оцінка соціальної та соціально-економічної ефективності охорони праці.
38. Визначення ефективності заходів і засобів профілактики виробничого травматизму і професійної захворюваності.
39. Техніко-економічна оцінка впливу шкідливих виробничих факторів на ефективність праці.
40. Загальні положення Закону України «Про забезпечення санітарного благополуччя населення» (основні його вимоги, щодо організації розміщення виробництва та створення умов праці, що відповідають санітарним вимогам).
41. Вплив характеру праці, санітарних особливостей виробничих процесів, обладнання, перероблюваної сировини проміжного та кінцевого продукту, санітарних умов праці в цілому на функціонування організму та його окремих систем. Роль центральної нервової системи в трудовій діяльності людини, втома.
42. Поняття «виробнича санітарія» та значення.
43. Фактори, що визначають санітарно-гігієнічні умови праці. Повітря робочої зони. Вентиляція виробничих приміщень. Освітлення виробничих приміщень. Вібрація. Шум, ультразвук та інфразвук. Іонізуючі випромінювання. Електромагнітні поля та електромагнітні випромінювання радіочастотного діапазону.
44. Загальні санітарно-гігієнічні вимоги до розміщення підприємств, до виробничих та допоміжних приміщень.

45. Поняття і завдання техніки безпеки.
46. Технічний прогрес та безпека праці.
47. Система стандартів безпеки праці.
48. Професійний добір працівників як складова комплексу профілактичних заходів щодо забезпечення безпеки праці.
49. Основні заходи по запобіганню травматизму та професійним захворюванням
50. Основні поняття та значення пожежної безпеки.
51. Основні нормативні документи в галузі пожежної безпеки.
52. Небезпечні та шкідливі фактори, пов'язані з пожежами.
53. Основні причини пожеж. Статистика та динаміка пожеж в Україні.
54. Теоретичні основи горіння. Різновиди горіння.
55. Система попередження пожеж. Порядок сумісного зберігання речовин та матеріалів.
56. Система протипожежного захисту.
57. Пожежна безпека будівель та споруд. Евакуація людей з будівель та приміщень.
58. Загальні принципи організації пожежної безпеки.
59. Державний пожежний нагляд. Завдання та види пожежної охорони.
60. Основні причини травматизму і захворювання та заходи їх запобігання на виробництві.
61. Основні причини профзахворювань і професійних отруень на виробництві.
62. Стимулювання охорони праці

7. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці» (модуль основи охорони праці)

Нормативно-правові акти

1. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141.
2. Кодекс законів про працю України: Закон № 322-VIII від 10.12.71 *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. додаток до № 50. ст. 375
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон УРСР 07.12.1984 № 8073-X від 07.12.84 р. зі змінами та доповненнями. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984 р.. № 51. стаття 1122
4. Кодекс цивільного захисту України: Закон України № 5403-VI від 02.10.2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34-35. ст. 458.
5. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21 березня 1991. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. №21. Ст.252.
6. Про охорону праці : Закон України 14 жовтня 1992 року № 2694-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 49. ст. 668.
7. Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення: Закон України № 4004-XII від 24.02.94 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994 р. № 27. стаття 218.
8. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України № 1105-XIV від 23 вересня 1999 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 46-47. ст. 403.

9. Про професійні спілки та гарантії їх діяльності: Закон України 15.09.1999 № 1045-XIV. *Відомості Верховної Ради України*, 1999, № 45, ст.397.
10. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України 18.01.2001 № 2245-III. *Офіційний вісник України* 2001 р., № 7, стор. 96, стаття 268.
11. Про затвердження Загальнодержавної соціальної програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2014-2018 роки: Закон України від 4 квітня 2013 року № 178-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 10. ст.112.
12. Положення про Державну службу України з питань праці: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2015 № 96. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 48.
13. Про затвердження Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах, установах, організаціях, підприємствах, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України: Наказ МОН 18.04.2006 № 304. Дата оновлення: 22.11.2017. URL <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0806-06> (дата звернення: 15.09.2018).
14. Типове положення про представників профспілок з питань охорони праці: затв. пост. № П-5-13 Президії ФПУ від 17.09.2003 р. Дата оновлення 17.09.2003 URL http://profspilka.kiev.ua/soc-zahust/ohorona_praci/docs_ohorona/1392-11-tipove-polozhennya-pro-predstavnikv-profsplok-z-pitan-ohoroni-prac.html (дата звернення: 15.09.2018)
15. Про затвердження Типового положення про службу зайнятості:затв. Наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці № 255 від 15.11.2004. Дата оновлення 31.01.2017. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1526-04> (дата звернення 01.09.2018)

16. Про затвердження Порядку проведення медичних оглядів працівників певних категорій: затв. Наказом МОЗ України 21.05.2007 № 246. Дата оновлення 14.02.2012 URL <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0846-07> (дата звернення 01.09.2018).
17. Про затвердження Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та Переліку робіт з підвищеною небезпекою: Наказ Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 26.01.2005 № 15. Дата оновлення: 30.01.2017. URL <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0231-05> (дата звернення: 15.09.2018).
18. Типове положення про діяльність уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці: затв. Наказом Держкому України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду 21.03.2007 р., № 56. *Офіційний вісник України*. 2007. № 27. Ст. 1095.
19. Про затвердження Правил пожежної безпеки в Україні: Наказ Міністерства внутрішніх справ 30.12.2014 № 1417. *Офіційний вісник України* 2015 р., № 26, стор. 91, стаття 767
20. Хартія основних прав Європейського Союзу : Міжнародний документ від 07.12.2000 р.: URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_524 (дата звернення 01.09.2018р.).

Основна література

21. Бойко М.Д. Трудове право України: навч. посіб. 3-тє вид. перероб. та доп. К.: Центр учбової літератури. 2014. 392 с.
22. Виробнича санітарія: навч. посіб./ К.Н.Ткачук, С.Ф. Зацарний, К.К. Ткачук. К: НТУУ «КПІ». 2009. 323 с.
23. Гандзюк М.П. Основи охорони праці: Підручник, 3-є видання. К.: Каравела. 2005. 392 с.

24. Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу. Охорона праці. 1998 № 6. С. 29-44.
25. Гогіташвілі Г. Г., Карчевські Є.-Т., Лапін В. М. Управління охороною праці та ризиком за міжнародними стандартами: Навч. посіб. К.: Знання. 2007. 367 с.
26. Демидко В.О. Правове регулювання права на здорові та безпечні умови праці: проблеми та напрями удосконалення. Наше право. 2013. № 10. с. 119-124
27. Державний реєстр міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці. К. : Основа, 1998. 240с.
28. Жидецький В.Ц. Основи охорони праці. Підручник. Львів, УАД. 2006. 336с.
29. Загальна гігієна: підручник / Є.Г.Гончарук, Ю.І.Кундієв, В.Г.Бардов та ін.; / За редакцією Є.Г.Гончарука. К. : Вища школа. 1995. 552с.
30. Зеркалов Д. В. Наукові основи охорони праці: Монографія. К.: «Основа». 2015. 934 с.
31. Зеркалов Д.В. Охорона праці в галузі: загальні вимоги : навчальний посібник. К.: Основа, 2011. 551 с.
32. Іванова І.В., Заплатинський В.М., Гвоздій С.П. Безпека життєдіяльності: навчально-контролюючі тести. Київ: «Саміт-книга». 2005. 148 с.
33. Ізуїта П. О. Основні напрями удосконалення правового регулювання охорони праці в умовах ринкової економіки. Юридичний вісник Причорномор'я. 2011. № 1(1) С. 255–267.
34. Керб Л. П. Основи охорони праці: навчальний посібник. К.: КНЕУ, 2003. 215 с.
35. Козак З. Проблеми нормативно-правового забезпечення діяльності уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці. Вісник

- Львівського університету. Серія юридична. 2010. Випуск 51. С. 238-246.
36. Михайлюк В.О., Халмурадов Б.Д. Цивільна безпека: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури. 2008. 158 с.
 37. Міжнародне законодавство про охорону праці, у 3-х томах. К.: Основа, 1997.
 38. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону праці». К.: Основа, 1997. 528 с.
 39. Основи охорони праці: Навч. посіб. / Воронов І.О., Коваленко І.Д., Афанасьєв П.В., Булгач Т.В. К.: Генеза. 2004. С.74–78.
 40. Основи охорони праці: Підручник / За ред. проф. В.В. Березуцького. Х.: Факт. 2005. 480 с.
 41. Основи охорони праці: підручник 3-е видання, доповнене та перероблене / К.Н. Ткачук, В.В. Зацарний, Д. В. Зеркалов та ін.; За ред. К.Н. Ткачука. К.: Основа, 2006. 448 с.
 42. Охорона праці: навчальний посібний для дистанційного навчання / Зацарний В.В., Сабарно Р.В. К.: Університет «Україна», 2006. 304 с
 43. Прокопенко В.І. Трудове право України: Підручник. Видання друге. Х.: Консум, 2000.
 44. Яковлев О.А. Принципи державної політики в галузі охорони праці: погляд правника. Право та інновації. 2017. № 2 (18). с. 75-80.

Навчальне видання

БЕЗПЕКА
ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
ТА ОСНОВИ ОХОРОНИ ПРАЦІ
(МОДУЛЬ ОСНОВИ ОХОРОНИ ПРАЦІ)

Методичні вказівки (рекомендації)
до вивчення навчальної дисципліни
для студентів денної форми навчання
економіко-правового факультету

Спеціальність: 081 «Право»

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Розробники:

Байло Олена Володимирівна
Потопахіна Ольга Миколаївна

Підписано до друку 04.06.2019 р. Формат 60x84/16. Ум.-друк. арк. 3,84.
Зам. № _____. Тираж 150 прим.

Видавник ПП «Фенікс»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25
тел. + 38(048) 795-91-60
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.law-books.od.ua